Filozofski savjetnik

ČASOPIS ZA FILOZOFSKU PRAKSU · HRVATSKO UDRUŽENJE ZA FILOZOFSKU PRAKSU

SVEZAK Vol. I BROJ Br. 3 GODINA 2026 NAKLADNIK HUFP, Zagreb

PSIHOLOGIJA · POVIJEST · IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

Istorijsko-psihološki pregled ratne traume u akademskom životu posle Prvog svetskog rata: Slučaj Ilije Mimovića

Viktor Jeremić · *Novosadski Otvoreni Univerzitet, Novi Sad*

Primljeno: 1.8. 2026 · Prihvaćeno: 17. 8. 2026

SAŽETAK

Rad predstavlja istorijsko-psihološki pregled slučaja Ilije Mimovića, srpskog/jugoslovenskog studenta čije su studije u Sjedinjenim Američkim Državama posle Prvog svetskog rata bile obeležene posledicama ratnog iskustva. Istraživanje se primarno zasniva na arhivskoj građi Prinstonskog univerziteta, naročito na profesorskim izveštajima, poverljivoj administrativnoj prepisci i dokumentima koji se odnose na njegov akademski rad i zdravstveno stanje. Mimovićeve poteškoće na studijama nisu bile tumačene kao nedostatak sposobnosti ili karaktera, već kao posledica ratnog iskustva, psihičke iscrpljenosti i narušenog psihofizičkog zdravlja. U radu se prikazuje način na koji su profesori i univerzitetska administracija opisivali njegove probleme u akademskom radu. Cilj nije da se Mimoviću retroaktivno pripiše savremena dijagnoza posttraumatskog stresnog poremećaja, već da se njegov slučaj posmatra u okviru pojmova tadašnjeg vremena kao što su ratna neuroza, šel šok i nervna iscrpljenost. Kao prethodno saopštenje, tekst predstavlja osnovu za buduće šire istraživanje Mimovićevog života, školovanja, ratnog iskustva i kasnijeg književnog rada.

KLJUČNE RIJEČI: Ilija Mimović, Prinston, Prvi svetski rat, ratna trauma, šel šok, srpski studenti u Sjedinjenim Američkim Državama

Authors retain copyright and license the work to Filozofski savjetnik under CC BY 4.0, permitting sharing with attribution.
Autori zadržavaju autorska prava i licenciraju djelo časopisu Filozofski savjetnik pod licencom CC BY 4.0, koja dopušta dijeljenje uz navođenje autorstva.

I. *Uvod*

Literatura o Iliji Mimoviću veoma je oskudna, gotovo nepostojeća. Njegovo ime moguće je pratiti kroz univerzitetske, imigracione, novinske i porodične tragove, ali do sada nije oblikovana celovita naučna predstava o njegovom životu, školovanju, ratnom iskustvu i kasnijem književnom radu. Zbog toga se istraživanje Mimovića ne može osloniti na već formiranu sekundarnu literaturu, već mora poći od primarnih izvora. Među njima posebno mesto zauzima dosije Ilije Mimovića sa Prinstonskog univerziteta, nastao u periodu od 1921. do 1927. godine, koji predstavlja najvažniji arhivski materijal i važan istorijski izvor za razumevanje njegove akademske biografije, posledica ratnog iskustva i jedne specifične životne priče.

Rad se zato prvenstveno bazira na prinstonskim izveštajima, prijavnim formularima, akademskim zapisima, poverljivoj prepisci profesora i administracije fakulteta, kao i na kasnijim Mimovićevim pismima upućenim rukovodstvu univerziteta. Pomenuti dokumenti pomažu u sagledavanju Mimovića kao jednog od srpskih ili jugoslovenskih studenata koji su se posle Prvog svetskog rata školovali u Sjedinjenim Američkim Državama, i kao primer čoveka čiji je akademski put bio teško pogođen ratnom traumom, narušenim zdravstvenim stanjem i nervnom iscrpljenošću.

Rad je zamišljen kao prethodno saopštenje i predstavlja osnovu za buduće, šire istraživanje života i delovanja Ilije Mimovića. Cilj nije da ponudi konačnu i zaokruženu biografiju, već da na osnovu dostupnih primarnih izvora prikaže važan period života Ilije Mimovića.

Imajući to u vidu, ovaj tekst treba posmatrati kao uvodnu studiju za budući obimniji rad o Mimoviću, koji će se baviti pitanjima njegovog porekla, školovanja, ratnog iskustva, odlaska u Ameriku, univerzitetskog života, kasnijeg javnog i književnog rada, kao i veze između njegove biografije i dela objavljenih pod alijasom *Viktor Komski*.[1] U ovom radu se u prvi plan stavlja uža tema: Mimović kao student čiji je akademski put bio obeležen ratnom traumom i čije su poteškoće u učenju, radu i koncentraciji njegovi profesori i ostali članovi zajednice, tumačili kao posledicu prezivelih trauma iz Velikog rata.

[1] Pod pseudonimom Viktor Komski, Mimović je 1934. godine u Njujorku objavio knjigu *Blackbird's field.* Knjiga je jedan oblik ratnih memoara i autobiografije i sigurno će biti predmet budućih istraživanja; Za *Blackbird's field,* istoričar Džejms Krafl (*James Krapfl*) prenosi tumačenje da je to vid romantičarskog pogleda na Prvi svetski rat, vidi: James Krapfl, „Sites of Memory, Sites of Rejoicing: The Great War in Czech and Slovak Cultural History", *Remembrance and Solidarity: Studies in 20th Century European History*, br. 2 (2014), 109–146, https://enrs.eu/article/sites-of-memory-sites-of-rejoicing-the-great-war-in-czech-and-slovak-cultural-history

1.1. *Izvori i metodologija*

Najvažniji izvor za ovaj rad predstavlja dosije Ilije Mimovića iz arhive Prinstonskog univerziteta, odnosno građa *Graduate School Academic Records* nastala između 1921. i 1927. godine. U tom dosijeu, preciznije u kutiji pod brojem 31, nalaze se prijavni formulari, akademski zapisi, izveštaji profesora, poverljiva administrativna prepiska, korespondencija sa Univerzitetom u Ajovi, kao i Mimovićeva pisma. Prinstonski dosije nije samo dokaz urednog čuvanja birokratskog materijala i arhivske građe, već je i dokaz kako su njegovi profesori i univerzitetski radnici tumačili njegovo zdravstveno, nervno i psihičko stanje.

Pored prinstonske građe, u širem istraživanju Mimovićeve biografije uzimaju se u obzir i drugi izvori: građa sa Univerziteta Hamlin i Univerziteta u Ajovi, imigracioni i identifikacioni dokumenti, regrutna kartica iz Drugog svetskog rata, pasoš Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, novinski isečci, porodična građa i kasniji književni tragovi povezani sa imenom Viktor Komski. U ovom radu oni imaju pomoćnu ulogu. Ne analiziraju se posebno, niti predstavljaju glavni dokazni materijal. Njihova obrada i analiza ostaju zadatak budućeg, obimnijeg istraživanja o životu Ilije Mimovića.

Konsultovana sekundarna literatura ima pomoćnu ulogu. Radovi o šel šoku (*shell shock*), ratnoj neurozi i posttraumatskom stresnom poremećaju koriste se radi razumevanja istorijskog okvira u kojem su posledice rata opisivane pre savremene dijagnostičke terminologije. Međutim, cilj rada nije da se Mimoviću pripiše dijagnoza posttraumatskog stresnog poremećaja. Takav postupak bio bi anahronizam, jer bi pojmove današnjeg vremena preneo u kontekst dvadesetih godina XX veka. Rad teži da pokaže kako su savremenici razumeli njegovo stanje.

Ilija Mimović pripada grupi srpskih i jugoslovenskih đaka i studenata čiji su životi bili prekinuti Balkanskim ratovima 1912–1913. i Velikim ratom 1914–1918. Nakon 1918. godine, Mimović je deo projekta čiji je krajnji cilj izgradnja novonastale Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Taj projekat vodio ga je u Sjedinjene Američke Države, tačnije na njihove univerzitete na kojim je trebalo da stekne diplomu i znanje koje će pomoći u obnovi i izgradnji svoje zemlje.[2] Njegova biografija još uvek nije potpuno rekonstruisana i zahteva pažljivo tumačenje. Kao mesto rođenja izvori, ali i porodično pamćenje, navode Andrijevicu, mesto u Crnoj Gori, u blizini Berana i granice sa Srbijom i Albanijom.

[2] Za razumevanje šireg konteksta školovanja srpskih i jugoslovenskih studenata u Sjedinjenim Američkim Državama posle Prvog svetskog rata videti rad Vesne Đikanović, koji prikazuje delovanje Međunarodnog srpskog komiteta za obrazovanje (*International Serbian Educational Committee).* Komitet je osnovan od strane Rozali Morton (*Rosalie S. Morton*) sa ciljem obnove kraljevine kroz školovanje studenata u inostranstvu. U tom okviru pominje se i Ilija Mimović, što ovaj rad čini važnim za razumevanje njegovog američkog studentskog puta; vidi: Весна Ђикановић, *Улог за будућност – школовање српских студената у Америци 1919–1924.*". Токови историје 1, Београд, 67–105.

Prema dostupnim podacima, Mimović je pre dolaska u Sjedinjene Američke Države prošao kroz školovanje i ratno iskustvo[3] koje je presudno oblikovalo njegov kasniji život. U američkim izvorima njegovo ime se javlja u više oblika: *Ilija Mimovich*, *Iliya Mimovich*, *Ilya Mimovitch*, a kasnije i kroz književno ime *Victor Komski* pod kojim je napisao memoare iz Balkanskih ratova i Velikog rata pod nazivom "Kosovo polje" (*Blackbirds field*). U Sjedinjenim Državama Mimović se najpre pojavljuje u kontekstu školovanja srpskih studenata posle Prvog svetskog rata.[4] Taj širi okvir bio je povezan sa željom da se mladim ljudima iz ratom razorene Srbije i nove jugoslovenske države omogući obrazovanje na američkim univerzitetima. Mimovićev američki trag vezuje se za Hamlin univerzitet koji je prvobitno upisao[5] a zatim za Prinston, gde je 1921. godine upisan na postdiplomske studije (*Graduate School*), u oblasti istorije i politike. Upravo prinstonska građa omogućava najjasniji uvid u njegov položaj. Bio je viđen kao obrazovan, ambiciozan i moralan čovek, ali istovremeno i kao student čije je studiranje otežano posledicama rata.

Nakon Prinstona, Mimovićev put nastavlja se preko Univerziteta u Ajovi, gde je stekao zvanje mastera[6] a zatim i preko drugih američkih univerzitetskih gradova, poput Čikaga. Njegova magistarska teza o "Istočnom pitanju" pokazuje da su njegovo polje interesovanja bila velika politička i međunarodna pitanja, posebno ona povezana sa Balkanom, Evropom i sudbinom malih naroda na tom prostoru. Kasniji život, povratak na Balkan, brak i socijalna kretanja, biće predmet nekog budućeg istoriografskog rada o Iliji Mimoviću.

II. *Prinstonski izveštaji kao izvor za ratnu traumu*

U ovom delu rada biće korišćeni dokumenti iz prinstonskog dosijea Ilije Mimovića koji osvetljavaju posledice njegovog ratnog iskustva na akademski rad, zdravstveno stanje i sposobnost studiranja. Reč je pre svega o profesorskim izveštajima, poverljivoj univerzitetskoj prepisci, administrativnim beleškama i Mimovićevim pismima. Tačnije rečeno biće korišćeni oni izvori u kojima se njegovo stanje povezuje sa ratnim povredama, nervnom iscrpljenošću, nemirom, slabom koncentracijom i poteškoćama u ispunjavanju akademskih obaveza. Takav izbor izvora proizlazi iz samog istraživačkog

[3] Ratni put Ilije Mimovića biće predmet drugog i opširnijeg istraživanja koje se mora obaviti i u Vojnom arhivu u Beogradu.
[4] Da je Mimović bio jedan od studenata stipendiran od strane Međunarodnog srpskog komiteta za obrazovanje pokazuje arhivska građa samog Komiteta; Fajl 31-rsm-b03-f06, *Serbian Students to Study Agriculture in the United States and in Cuba*, 1924, Rosalie S. Morton Papers, International Serbian Education Committee, Herbert Hoover Presidential Library, West Branch, IA, 3.
[5] Hamline University, *Catalogue of Hamline University*, September 1, 1919, 104.
[6] *State University of Iowa, Master of Arts diploma issued to Iliya Mimovich*, Iowa City, August 28, 1925, u privatnoj porodičnoj kolekciji.

pitanja: cilj nije potpuna analiza celog prinstonskog dosijea, već analiza onih delova koji omogućavaju istorijsko-psihološko čitanje Mimovićevog slučaja. Ovi dokumenti se ne posmatraju kao medicinska dokumentacija, niti kao osnova za naknadno postavljanje današnje dijagnoze. Njihov značaj je što pokazuju kako su Mimovićevi savremenici, naročito profesori i univerzitetski službenici na jednom renomiranom univerzitetu, Prinstonu, opisivali posledice rata kod jednog stranog, u ovom slučaju srpskog ili jugoslovenskog studenta.

U nastavku rada biće hronološki izloženi dokumenti iz Mimovićevog dosije. Od aprila 1922. godine prinstonska administracija počela je da prikuplja izveštaj i mišljenja profesora o Mimovićevom radu i njegovom opštem zdravstvenom stanju. Pretpostavka je da je cilj tih izveštaja bio je da se proceni da li on, s obzirom na sve okolnosti, može da nastavi postdiplomske studije naredne školske godine. Važan dokument čini akademski karton sa Departmana za istoriju i politiku (*Department of History and Politics*). On potvrđuje da je Mimović 27. septembra 1921. bio upisan na Prinston, u oblasti istorije i politike, i da je pohađao predmete iz američkog ustavnog prava i teorije, ustavne istorije Engleske, lokalne uprave u Sjedinjenim državama i drugim zemljama i ekonomije.[7] Jedan od takvih izveštaja je dokument datiran 10. aprila 1922. godine koji pokazuje interesovanje od strane uprave fakulteta za Mimovićev učinak tokom prvog semestra. U poverljivom pismu profesoru Šipmenu (*Henry Robinson Shipman*) traženo je mišljenje o karakteru Mimovićevog rada tokom prvog semestra sa osvrtom i pitanjem da li bi on trebao da nastavi postdiplomske studije na Prinstonu. U pismu se navodi da je Međunarodni srpski obrazovni komitet bio odgovoran za dvojicu srpskih studenata na Prinstonu, od kojih je jedan bio Ilija Mimović. Za njega se kaže da je mnogo propatio u ratu i da njegovo fizičko i nervno stanje predstavljaju dokaz za to. Pored toga, ističe se i da se nalazio u veoma teškom materijalnom stanju.[8] Dva dana kasnije, 12. aprila, stigao je i odgovor profesora Šipmena dekanu Vestu (*Andrew Fleming West*). Šipman prvo naglašava da je Mimović savestan i odan čovek visokog moralnog karaktera. Time se jasno pitanje karaktera odvaja od sposobnosti za ispunjavanje akademskih obaveza. Problem nije bio u njegovoj volji ili moralnom držanju, već u sposobnosti da odgovori zahtevima postdiplomskog rada. Šipman navodi nekoliko konkretnih problema: ograničeno poznavanje engleskog jezika, sporo napredovanje, nemogućnost da se usresredi na glavnu tačku određenog problema, skretanje sa teme tokom grupnih diskusija i teškoća da ostane skoncentrisan na temu razgovora. Ključna je njegova procena da tu "mentalnu osobinu" pripisuje Mimovićevom nervnom

[7] Princeton University, Graduate School Academic Records, Mimovich, Ilija , Class 1921, Department of History, box 31, Department of Special Collections, Princeton University Library, Princeton, NJ, str. 3–4 u digitalnoj kopiji.
[8] Princeton, GSAR, str. 20 u digitalnoj kopiji.

stanju. Na taj način akademski problemi i zaostaci su prikazani kao posledica narušene psihičke ravnoteže. Važnost izveštaja se ogleda i u tome što Šipman smatra da se Mimovićev um nalazi pod pritiskom "tužnih iskustava" i ličnih nevolja. Zbog toga preporučuje rad na otvorenom, u polju ili šumi, kao način da povrati zdravlje i ravnotežu. Navodi da je pisanje memoara tokom prethodnog leta bilo najgori način da provede vreme, jer ga je verovatno dodatno podsetilo na iskustva u ratu:[9]

12. april 1922.

Dragi dekane Vest,

Pitate me, u pismu koje sam primio jutros, za moje mišljenje o gospodinu Mimoviću i njegovom radu, mišljenje zasnovano na mom odnosu sa njim tokom prvog semestra. Gospodin Mimović je savestan, odan, čovek visokog moralnog karaktera; istovremeno, njegovo poznavanje engleskog jezika je ograničeno i ne napreduje brzo. Njegov um nije u stanju da uhvati glavnu tačku problema, ili barem nije u stanju da ostane usredsređen na tu tačku. Više puta su me smetala njegova udaljavanja od teme tokom naših grupnih diskusija. U razgovoru sam ustanovio da su i moje kolege imale isto iskustvo sa njim. Ovu mentalnu osobinu pripisujem njegovom nervnom stanju, ali taj nedostatak je ozbiljan i sprečiće ga da obavlja onu vrstu rada koju očekujemo od postdiplomskog studenta. Povratak psihičke ravnoteže omogućio bi mu da svoje sposobnosti pokaže u pravoj meri. Njegov um je previše ispunjen njegovim tužnim iskustvima i njegovim sopstvenim nevoljama.

Voleo bih da ga vidim kako radi na otvorenom vazduhu, u poljima i šumama, što bi ga vratilo zdravlju i ravnoteži. Moguće je da će mu predstojeći letnji raspust pružiti priliku za taj potreban odmor. Pretpostavljam da je tokom prošlog leta bio zauzet pisanjem svojih memoara, što je bio najgori način na koji je mogao da provede vreme.

Dok se ne vrati u normalu, ne vidim mnogo koristi u tome da nastavi studije, jer njegov rad kod mene tokom prvog semestra ne bi bio ocenjen kao prolazan da je bio vrednovan prema osnovnim, postiplomskim kriterijumima.

S' poštovanjem, Henri R. Šipmen

Dokument odnosno izveštaj profesora Frenka Fetera (*Frank Fetter*) datiran 12. aprila 1922. godine upućen je dekanu Vestu. U njemu profesor Feter izveštava da Mimović kod njega pohađa samo kurs iz socijalne ekonomije. Mimović je predstavljen kao student koji pokazuje izuzetno veliko interesovanje i da se posvetio radu sa velikom marljivošću. U nastavku izveštaja Feter takođe izražava zabrinutost. Smatra da zbog stanja nervoze i stanja uma, Mimović treba da se zanima praktičnim zanimanjem. Feter Mimovića vidi kao mladog čoveka sa dobrim idejama i svrhom ali je evidentno da je potrešen surovim iskustvom rata.[10]

[9] Princeton, GSAR, str. 26–27 u digitalnoj kopiji.
[10] Princeton, GSAR, str. 18 u digitalnoj kopiji.

Izveštaj profesora Henrija Forda (*Henry Jones Ford*) takođe od 12. aprila 1922. godine pruža dosta složeniju ali i kritičniju sliku Mimovićevog stanja na Prinstonu. Ford ne osporava Mimovićevu marljivost, opisuje ga kao revnosnog i vrednog studenta. Ipak, smatra da on u tom trenutku nije sposoban za zadovoljavajući postdiplomski rad. Kao razloge navodi nervozu, razdražljivost, nedovoljnu jasnoću u pisanju, slabije vladanje engleskim jezikom i teškoću da prihvati profesorske kritike i sugestije. Profesor Ford čvrsto navodi da je Mimović "očigledno bio teško potresen svojim ratnim iskustvima" i da njegov za slučaj izražava saosećanje. Time se i ovaj izveštaj uklapa u širu prinstonsku sliku Mimovića kao studenta čiji su rad i ponašanje bili prepoznati kao posledice rata. Međutim, za razliku od nekih drugih izveštaja, Ford jasnije ističe i probleme u komunikaciji, jeziku i akademskoj disciplini. Kod Forda se u isto vreme pojavljuju ratna potresenost, nervna razdražljivost, nedovoljno dobro poznavanje jezika i nesnalaženje u zahtevima američkog obrazovnog sistema.[11]

Izveštaj profesora Karpentera (*William S. Carpenter*) od 17. aprila 1922. godine dopunjuje sliku Mimovićevog položaja na Prinstonu. Za razliku od izveštaja u kojima je naglašeno njegovo ratno i nervno stanje, Karpenter izveštava o konkretnom radu na predmetu iz političke teorije. On navodi da je Mimović napisao i predao jedan kraći referat koji je bio zadovoljavajući i da je na drugom pokazivao napredak. Takođe, primećuje da nije mogao da učestvuje u diskusiji sa drugim postdiplomskim studentima i da bi verovatno imao velike poteškoće na završnom ispitu. Ovaj izveštaj je značajan jer pokazuje da Mimovićev problem nije bio u odsustvu znanja ili intelektualnih sposobnosti. Karpenter ipak ističe da je broj jezika koje je govorio omogućavao pristup široj literaturi nego većini postdiplomaca, ali to nije bilo dovoljno da ispuni sve zahteve američkog obrazovnog sistema.[12]

Mimovićevo pismo od 25. juna 1922. godine koje je uputio dekanu Vestu važno jer prikazuje njegovo sopstveno gledište na odnos profesora i celokupne zajednice prema njemu. U pismu iskazuje zadovoljstvo što je bio deo Prinston univerziteta i što je imao priliku da stekne mnogo drage prijatelje, među koje ubraja i samog dekana Vesta. Međutim, smatra, da ni dekan a ni ostali profesori na univerzitetu nisu imali dovoljno razumevanja prema njemu, s obzirom da su on i njegova nacija prošli kroz dva Balkanska i Veliki rat.[13]

[11] Princeton, GSAR, str. 19 u digitalnoj kopiji.

[12] Princeton, GSAR, 16 u digitalnoj kopiji; Profesor Karpenter navodi da Mimovićeva jezička osposobljenost daje pristup široj literaturi. U dokumentu popunjenom prilikom početka školovanja na Prinstonu pod nazivom *Application for Admission* navodi se da Mimović koristi pet jezika: francuski, nemački, ruski, srpski i engleski: Princeton, GSAR, 34 u digitalnoj kopiji. Na osnovu izveštaja profesora Forda Mimović je imao problema da čita i izražava misli na engleskom. Ta dva opažanja nisu u suprotnosti jedno drugom.

[13] ..."*Sa druge strane, moram iskreno reći, da ste i Vi i drugi profesori na Prinston Univerzitetu mogli imati malo više obzira prema mojim predmetima i diplomi, jer znate kako su dva Balkanska i Veliki rat bili nemilosrdni prema meni i mojoj naciji*"; Princeton, GSAR, 14, u digitalnoj kopiji.

Veoma bitan dokument za razumevanje Ilije Mimovića u kontekstu akademskog života i ratnih trauma je pismo, odnosno poverljivi izveštaj, koji je dobila Rozali Morton kao rukovodeća u Međunarodnom srpskom komitetu za obrazovanje koji je pratio položaj studenata, njihovo studiranje i zdravstveno stanje. Ovaj poverljivi izveštaj od 6. jula 1922. godine predstavlja jedan od najvažnijih dokumenata za razumevanje Mimovićevog stanja. Sadržaj izveštaja ne osporava Mimovićev rad, trud i zalaganje, čak suprotno, autor naglašava njegov trud, karakter i odanost Srbiji. Jasan problem su posledice rata:[14]

POVERLJIVO

6. jul 1922.

Dr Rosalie S. Morton,
701 Madison Ave.,
New York City.

Moja draga dr Morton,

Zamoljen sam da Vam pošaljem izveštaj o radu gospodina Ilije Mimovića, koji je tokom protekle godine bio student naše Postdiplomske škole, na istorijskim i političkim studijama.

Užasna patnja koju je pretrpeo u Svetskom ratu ostavila ga je u stanju izuzetno teške nervne napetosti. Radio je revnosno, gotovo grozničavo. Pokušali smo da učinimo sve što smo mogli da ga smirimo i da ojačamo njegovo zdravlje i snagu. I on se popravio. Prema njegovom ličnom karakteru i odanosti Srbiji imamo najviše poštovanje.

Viđao sam ga svakog dana ili svakog drugog dana, razgovarao sa njim o njegovom stanju i pokušavao da otvorim put za njegov potpuni povratak u normalno stanje. Bio je otvoren za sugestije. Ali povrede koje je zadobio bile su preduboke da bi se izlečile za godinu dana. Ipak, kao što sam rekao, popravio se. Ali nije bio u stanju da ostvari zadovoljavajući uspeh u svojim studijama. Trudio se snažno, i nije njegova krivica, nego krivica njegovih povreda, što nije mogao da učini više.

Lično sam se konsultovao sa svim njegovim profesorima i oni su bili jednoglasni u oceni da on sada ne bi trebalo da nastavi akademske studije i da mu je najpotrebniji život na otvorenom kako bi se potpuno oporavio. Mislim da bi to moglo potrajati možda još dve godine. On zaslužuje svako poverenje i brzu, mirnu, pouzdanu pomoć i prijateljstvo.

Iskreno Vaš

(Bez potpisa)

[14] Princeton, GSAR, str. 13 u digitalnoj kopiji.

Jedno od najvažnijih svedočanstava o slučaju Ilije Mimovića nalazi se u pismu koje je dekan prinstonskog univerziteta Vest, uputio administraciji Univerziteta u Ajovi. U pismu poslatom sekretaru Herbertu Dorkasu (*Herbert Cliford Dorcas*), dekan Vest je Mimovića prikazao kao bivšeg srpskog studenta postdiplomskih studija čije je fizičko zdravlje bilo teško narušeno tokom Svetskog rata. Dekan Vest ne dovodi u pitanje Mimovićev karakter ili sposobnosti. Opisuje ga kao savesnog čoveka visokih moralnih osobina, ali naglašava da mu je zbog zadobijenih ratnih povreda na Prinstonu bila dopuštena velika sloboda u radu. Formulacija da Mimovića treba tretirati kao "war case" pokazuje da se na njegov akademski uspeh gledalo kroz posledice rata. Dekanova ocena da Mimović, u trenutku dok je bio student na Prinstonu, još nije povratio potrebnu snagu za miran akademski rad a za koji je bio sposoban, predstavlja jedan od najjasnijih dokaza da je prinstonska administracija njegove poteškoće tokom studija razumela kao posledicu ratnog psihofizičkog oštećenja:[15]

Gospodinu H. K. Dorkasu, sekretaru, *Septembar 16, 1924.*
Državni univerzitet Ajove,
Ajova, Ajova.

Dragi gospodine,

Po povratku sa odmora zatekao sam Vaše pismo od 18. avgusta u vezi sa našim bivšim srpskim postdiplomskim studentom, gospodinom Ilijom Mimovićem. Kao odgovor na Vaše pismo, iz moje kancelarije Vam je 2. septembra poslato pismo koje je pokrilo glavne tačke Vašeg upita.
Sada Vam pišem da kažem da sam gospodina Iliju Mimovića dobro poznavao. Bio je mlad Srbin visokog statusa čije je fizičko zdravlje bilo teško narušeno tokom Svetskog rata. On je čovek uzvišenih načela i razvijene svesti, i s obzirom na njegove ratne povrede, dopustili smo mu veliku slobodu izbora u radu. Po mom mišljenju, prema njemu bi trebalo postupati veoma ljubazno i velikodušno, kao prema "ratnom slučaju". Dok je bio kod nas, još nije bio dovoljno povratio svoju snagu i stabilnost da bi mogao da obavlja miran, staložen i potpuno zadovoljavajući rad za koji je zaista bio sposoban.
S poštovanjem,
Iskreno Vaš,

W/S

[15] Princeton, GSAR, str. 8 u digitalnoj kopiji.

Ovaj dokument je nastao iz razloga što je Mimović posle Prinstona želeo da nastavi studije na Univerzitetu u Ajovi. Zbog toga se Univerzitet u Ajovi, zvaničnim putem obratio Prinstonu da proveri kakav je bio njegov rad, koje je predmete pohađao i da li se određeni predmeti mogu priznati u slučaju da Mimović bude upisan na Univerzitet u Ajovi. Odgovor dekana Vesta je važan jer objašnjava zašto Mimović na Prinstonu nije mogao da pokaže svoj pun potencijal i kapacitet. Problem nije bio u Mimovićevoj sposobnosti ili karakteru, nego u posledicama rata, narušenom zdravlju i tome što se još nije dovoljno oporavio za miran i stabilan akademski rad.

Mimović se u pismu od 10. septembra 1927. godine obratio dekanu Vestu i ono je vrlo važno za razumevanje na koji način je sam Mimović bio svestan svojih problema i kako je na njih gledao sa određene vremenske distance. U njemu Mimović potvrđuje ono što su profesori nekoliko godina ranije pisali o njegovom stanju. Podsećajući dekana Vesta na vreme provedeno na Prinstonu, Mimović piše da je tada bio „prilično nervozan i nemiran", ali odmah dodaje da to nije bilo čudno, jer ga je Veliki rat teško pogodio i lišio trinaest članova porodice, među kojima su bili njegov otac i dvojica braće. Time se profesorski izveštaji iz 1922. godine dopunjuju njegovim sopstvenim svedočanstvom. Mimović naglašava da se više ne oseća onako nervozno kao nekada, da se oporavio i da gleda prema budućnosti. U pismu takođe saopštava da je stekao master diplomu, nastavio studije u Minesoti i u Čikagu, bio uspešan iz istorije i političkih nauka i radio na doktorskoj tezi o Bosforu i Dardanelima ali je nije završio zbog nedostatka materijala odnosno izvora i literature.[16]

III. *Umesto zaključka*

Prvi svetski rat značajno je promenio način na koji su se razumele psihičke posledice ratnog nasilja. Ratna iskustva miliona vojnika pokazala su da posledice borbe ne moraju biti samo telesne i vidljive, one mogu zahvatiti pamćenje, san, pažnju, sposobnost rada i celokupnu psihičku sliku. Posebno su ratne neuroze otvorile pitanje zašto se traumatsko iskustvo ne završava samim prestankom opasnosti, u ovom slučaju rata. Traume se i u godinama posle proživljavaju vraćajući se kroz snove, nemir, strah, razdražljivost ili nemogućnost normalnog funkcionisanja. Zbog toga se posle rata sve više napuštalo tumačenje po kojem je slabost vojnika ili veterana posledica nedostatka morala ili nedisciplине, a sve više se uočavalo da je reč o stvarnim psihičkim posledicama rata. Na takav način treba čitati i tumačiti i prinstonske izveštaje o Iliji Mimoviću. Prikazani izveštaji, naravno, ne koriste

[16] Princeton, GSAR, str. 20–21 u digitalnoj kopiji.

današnji jezik traume, ali potvrđuju da su njegovi savremenici razumeli da rat može dugotrajno narušiti čovekovu sposobnost za miran, stabilan i usredsređen rad.[17]

Prinstonski izveštaji o Iliji Mimoviću ne koriste moderni pojam posttraumatskog stresnog poremećaja, niti bi bilo metodološki da se njegov slučaj naknadno kategoriše pod današnju dijagnostičku kategoriju. Mimovićev položaj treba čitati u okviru vremena i pojmova koji su bili dostupni neposredno posle Prvog svetskog rata a to su ratna neuroza, šel šok, nervna iscrpljenost, fizičko i psihičko oštećenje, gubitak radne sposobnosti i potreba za oporavkom.

Pre pojave termina PTSP-a govorilo o terminima kao što su "soldier's heart", "shell shock" i "war neurosis", dok se tek od 1980. godine, ustaljuje termin posttraumatski stresni poremećaj.[18] Mimovićevi prinstonski izveštaji moraju se tumačiti u okviru tadašnjeg vremena i starije terminologije. Kada profesori pišu o njegovoj "nervous strain", "war injuries" ili o tome da je "war case", oni ne pišu lekarsku dijagnozu u današnjem kontekstu, nego daju opis čoveka čije je funkcionisanje narušeno ratnim iskustvom. Prinstonski dokumenti ne dokazuju da je Mimović imao PTSP u značenju današnjice, ali se kroz njih vidi da je on bio razumevan kroz posledice rata, a te posledice su se ispoljavale kao nervna napetost, iscrpljenost, nemogućnost stabilnog rada, poteškoća u koncentraciji itd. Veliki broj različitih simptoma povezanih sa šel šokom vidi se u istraživanju Stefani Linden (*Stefanie Linden*) i Edgara Džounsa (*Edgar Jones),* stručnjaka za istoriju psihologije, psihološki efekata rata i PTSP-a. Oni su analizirali slučajeve 462 vojnika lečena u Nacionalnoj bolnici u Londonu između 1914. i 1919. godine. Njihova analiza pokazuje da su se ratne neuroze javljale u različitim oblicima: poremećaj motorike, senzorne smetnje, anksioznost, depresivnost, znojenje, vrtoglavicu, lupanje srca i druge funkcionalne simptome.[19] Mimovićev slučaj ne treba tražiti samo u pojedinačnim i specifičnim simptomima. Kod njega se u prinstonskim dokumentima ne pojavljuju paralize ili tremor, ali se stalno ponavljaju nervna napetost, nemir, nesposobnost za kvalitetan akademski rad i opšta psihofizička iscrpljenost. To ga smešta u širi istorijski kontekst ratom izazvanih funkcionalnih i psihičkih poremećaja.

Šipmenova preporuka rada na otvorenom ne može se tumačiti kroz današnje terapijske metode, ali je važna jer pokazuje da se već početkom dvadesetih godina XX veka oporavak od ratnih psihofizičkih trauma zamišljao i kao povratak mirnijem ritmu života, fizičkom radu i boravku u prirodi.

[17] Fernan-Lisjen Miler, *Istorija psihologije*, Novi Sad, 2005, 341.
[18] Marc-Antoine Crocq, Louis Crocq, *From Shell Shock and War Neurosis to Posttraumatic Stress Disorder: A History of Psychotraumatology*, Dialogues in Clinical Neuroscience 2, no. 1, 2000, 47–55.
[19] Stefanie C. Linden, Edgar Jones, *Shell Shock' Revisited: An Examination of the Case Records of the National Hospital in London*, Medical History 58, no. 4, 2014, 519-545.

Savremena istraživanja o oporavku ratnih veterana mogu se spomenuti samo kao udaljena paralela, a ne kao objašnjenje Mimovićevog slučaja. Ona pokazuju da se i danas, ali u drugačijem medicinskom i dijagnostičkom kontekstu, oporavak ne razume samo kao smanjenje simptoma, već i kao obnova svakodnevnog funkcionisanja, radne sposobnosti i osećaja životne ravnoteže.[20]

Građa sa Prinstona pokazuje da se poteškoće Ilije Mimovića ne mogu svesti samo na probleme stranog studenta da se prilagodi američkom obrazovnom sistemu i životu u dalekoj stranoj zemlji. Izveštaji profesora i administracije uporno povezuju njegove akademske probleme sa ratnim iskustvom, nervnom iscrpljenošću i narušenim psihofizičkim stanjem. Mimović je u tim dokumentima istovremeno predstavljen kao marljiv, moralan i sposoban čovek, ali i kao neko ko u datom momentu nije mogao da odgovori zahtevima postdiplomskih studija.

Mimovićev slučaj pokazuje kako se posledice Prvog svetskog rata nisu završavale povratkom iz samog rata, već su se nastavljale i u godinama posle rata i ispoljavale u obrazovanju, profesionalnom radu i životnoj svakodnevnici. Prinstonski izveštaji ne daju osnov za psihološku dijagnozu sadašnjeg vremena, ali jasno pokazuju da su Mimovićevi savremenici njegove probleme razumeli kao posledicu rata.

[20] Sarah M. Speicher, Katherine H. Walter, and Kathleen M. Chard, *Interdisciplinary Residential Treatment of Posttraumatic Stress Disorder and Traumatic Brain Injury: Effects on Symptom Severity and Occupational Performance and Satisfaction*, American Journal of Occupational Therapy 68, no. 4, 2014, 412–421.

Literatura

Crocq, Marc-Antoine, and Louis Crocq. "From Shell Shock and War Neurosis to Posttraumatic Stress Disorder: A History of Psychotraumatology." Dialogues in Clinical Neuroscience 2, no. 1 (2000): 47–55.

Đikanović, Vesna. „Ulog za budućnost – školovanje srpskih studenata u Americi 1919–1924." Tokovi istorije 1 (Beograd): 67–105.

Krapfl, James. "Sites of Memory, Sites of Rejoicing: The Great War in Czech and Slovak Cultural History." Remembrance and Solidarity: Studies in 20th Century European History, no. 2 (2014): 109–146. https://enrs.eu/article/sites-of-memory-sites-of-rejoicing-the-great-war-in-czech-and-slovak-cultural-history

Linden, Stefanie C., and Edgar Jones. "'Shell Shock' Revisited: An Examination of the Case Records of the National Hospital in London." Medical History 58, no. 4 (2014): 519–545.

Miler, Fernan-Lisjen. Istorija psihologije. Novi Sad, 2005.

Speicher, Sarah M., Katherine H. Walter, and Kathleen M. Chard. "Interdisciplinary Residential Treatment of Posttraumatic Stress Disorder and Traumatic Brain Injury: Effects on Symptom Severity and Occupational Performance and Satisfaction." American Journal of Occupational Therapy 68, no. 4 (2014): 412–421.

Izvori

Princeton University, Graduate School Academic Records, Mimovich, Ilija, Class 1921, Department of History, box 31, Department of Special Collections, Princeton University Library, Princeton, NJ.

Rosalie S. Morton Papers, International Serbian Education Committee, Herbert Hoover Presidential Library, West Branch, IA, file 31-rsm-b03-f06, Serbian Students to Study Agriculture in the United States and in Cuba, 1924.

Hamline University, Catalogue of Hamline University, September 1, 1919.

State University of Iowa, Master of Arts diploma issued to Iliya Mimovich, Iowa City, August 28, 1925, privatna porodična kolekcija.

Komski, Victor. Blackbird's Field. New York, 1934.